

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015 December 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BRAUDEL'İ TARİHSEL SOSYOLOJİ BAĞLAMINDA OKUMAK* READING BRAUDEL IN THE CONTEXT OF HISTORICAL SOCIOLOGY

Berna FİLDİŞ**

Öz

Tarihsel sosyoloji 1980'lerde kurumsallaşmasına karşın, kökü 1950'lere dayanan, sosyolojinin bir alt disiplini. Sosyal bilimlerin kendini yeniden inşa etme çabası içerisinde girdiği 2. Dünya Savaşı sonrası süreçte, tarih ve sosyoloji disiplinleri arasındaki etkileşimin sonucu olarak filizlenmeye başlamıştır. Bu dönem, 19. Yüzyıl sosyal bilimler anlayışının yarattığı, disiplinler arasındaki keskin sınır çizgilerinin sorgulanmaya başlandığı bir dönemdir. Yapılan sorgulamalar, 1950'lerden itibaren sınırların esnemesini ve disiplinler arası çalışmalarını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda tarihsel sosyolojinin ortaya çıkışı, hem tarih hem de sosyoloji disiplinlerinin mevcut atmosferden etkilenerek yaptıkları iç-sorgulamalara dayanmaktadır.

Makalemizde iki disiplinin yaşadığı dönüşümün mahiyeti üzerinden tarihsel sosyolojinin ortaya çıkışı ele alınacaktır. Bu noktada, Annales Tarih Okulu'nun önde gelen üyelerinden biri olan Fernand Braudel önemli bir figürdür. Braudel, hem sahip olduğu zaman algısı hem de oluşturduğu Üç Katmanlı Zaman kurgusu ile iki disiplin arasında kurulan iletişime önemli katkılarda bulunmuş bir tarihçidir. Tarih ve sosyoloji disiplinleri arasındaki mesafenin azaltılması ve bir işbirliği içerisinde bulunmaları gerektiği yönündeki fikirleri, onu aynı zamanda tarihsel sosyolojinin kaynaklarından biri haline getirmektedir. Bu noktada makalemizde Braudel'in zaman algısı ve ürettiği model üzerinden tarihsel sosyolojiye yaptığı katkılar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Braudel, Sosyal Bilimler, Disiplinler Arası Çalışmalar, Tarihsel Sosyoloji.

Abstract

The basis of historical sociology as a sub-discipline of sociology dates back to the 1950s, although it is institutionalized in the 1980s. When social sciences were reconstructed in the aftermath of World War II, historical sociology was emerged as a result of the interaction between history and sociology disciplines. During this period, the sharp boundary lines based on the dominant approach of social sciences in the 19th century are come under question. Thus, the boundaries between different social science disciplines were come loose, and interdisciplinary studies were acquired currency. Within this context, the emergency of historical sociology is based on the internal debates amenable to the mentioned atmosphere in both sociology and history disciplines.

In this paper, the emergency of historical sociology will be analysed in the context of the transformation and interaction in sociology and history disciplines. At this point, Fernand Braudel, a leading representative of the Annales School, is a key figure. Braudel has a significant contribution to the communication between these two disciplines by his ideas based on the approach of time perception and three tiers of time. His ideas on promoting the collaboration and reduction the distance between history and sociology make him one of the main sources of historical sociology. At this point, Braudel's time perception and via this model, his contributions to historical sociology will be analysed in the article.

Keywords: Braudel, Social Sciences, Interdisciplinary Studies, Historical Sociology.

Giriş

Tarihsel sosyoloji, tarih ile sosyolojinin kesişim alanı olarak düşünülmelidir. Bu açıdan iki disiplin arasında ortak bir girişimi temsil etmektedir (Özdalga, 2011: 9). Bu girişim, 20. Yüzyıl tarihçisi Edward Hallett Carr (1999: 79)'ın; "... gerek sosyoloğun tarihe daha çok dayanması, gerekse tarihçinin sosyolojiye daha çok dayanması her ikisinin de hayrınadır, ikisi arasındaki sınır iki yönlü gidiş-geliş açık olmalıdır." sözlerinde takip edilebilecek bir vizyonla, 1980'lerden itibaren sosyolojinin bir alt disiplini olma noktasına evrilmiştir. Ancak tarihsel sosyolojinin oluşumu ve gelişimi 1950'lerin başına kadar geri gitmektedir. Bu süreci yerli yerine oturtabilmek için önce sosyal bilimlerin kendi içindeki değişimi ele almak gerekir.

Genel olarak bakıldığında 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, sosyal bilimlerin birçok varsayımının yeniden ele alındığı bir dönem olmuştur (Gulbenkian Komisyonu, 1996: 38). 'Pozitivist 19. Yüzyıl alışkanlıkları' eleştirel bir bakış açısıyla sorgulanmaya başlanmıştır. En az doğa bilimleri kadar bilim olduğunu ispatlama çabasıyla evrimsel yaklaşımları merkezine koyan ve sonucunda ulaştığı 'tartışılmaz' yasalarla sosyal'i açıkladığını iddia eden 19. Yüzyıl pozitivist sosyal bilim anlayışı, 1945 sonrası bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim, sosyal bilimlerin hem doğadan farklı dinamiklere sahip bir malzeme üzerinde çalıştığı hem de üzerinde çalışılan bu malzemenin, farklı coğrafyalarda farklı gerçekliklere sahip olduğu ön kabulüne dayanmış, "...sosyal bilimciler geliştirdikleri genellemelerin (yasaların) tüm bölgeler

* Bu çalışma, 25-28 Ağustos 2015 tarihleri arasında Viyana Avusturya'da düzenlenen 1. Uluslararası Değişen Dünya ve Sosyal Araştırmalar Konferansı'nda sunulmuş olan "Braudel'i Tarihsel Sosyoloji Bağlamında Okumak" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, bernafildis@bartin.edu.tr

için geçerli olup olmadığını tartışmaya başlamışlardır” (Gulbenkian Komisyonu, 1996: 42). Dolayısıyla tek yönlü ve evrensel bir sosyal gelişmenin varlığı bir anlamda geçerliliğini yitirmiştir.

1945 sonrasının sosyal bilimlerin genel temayüllerinin tartışıldığı bir dönem olması ile paralel, her bir sosyal bilim disiplini de mevcut iklimden etkilenecek kendi içinde bir sorgulama ve eleştiri sürecine girmiştir. Nitekim 19. Yüzyıl, sosyal bilimlerin genel kabulleriyle bir çatı olarak inşa edilmesi yanında, bu çatı altındaki her bir disiplinin kendi hareket alanını kalın çizgilerle çizmesine sahne olmuştur. “Kendini diğerlerinden ayırma çabası...” (Ergut, 2011: 218) her bir disiplinin yetkin oldukları iddialarının ortak davranışı haline gelmiş, bu davranış zaman içerisinde bir refleks haline almış ve 19. Yüzyıl, sosyal bilim disiplinlerinin ‘sınır savaşları’ yaşadığı bir atmosferin ağırlığı ile şekillenmiştir. Söz konusu tavrın en somut sonucu; antropoloji, sosyoloji, tarih, iktisat gibi disiplinlerin -ele aldıkları malzeme sosyal alan içerisinde oluşmasına karşın- birbirlerinden yalıtık çalışmalara imza atmalarıdır. Bunun yanında Braudel (1992: 111)’in deyişiyle “... her biri küçük bir devlet olan ve her biri her şeyi kendi hesabına yalayıp yutmayı, ... her şeye egemen olmayı düşleyen...” disiplinler, birbirlerinin sınırlarını ihlal ederek tüm bilgiyi kendilerine mal etmişlerdir. Bu açıdan 1945 sonrası sosyal bilim disiplinlerinin yaptığı iç-sorgulamalar, bilginin hangi disiplinin sınırları içerisinde kalması gerektiğinden çok, bu bilginin “... ulaştığı düzeyde yeterli olmadığı...”(Genç, 2011: 84) bağlamında, geçerliliğine odaklanmıştır. Ele alınan konuyu ‘olana en yakın’ şekilde açıklama kaygısı sınırlar arasında bir esnemeyi gündeme getirmiş ve özellikle 1950’lerden itibaren disiplinler arası çalışmalar gündeme gelmiştir.

1. Tarih ve Sosyoloji Disiplinlerinde Yaşanan Dönüşüm

Tarihsel sosyolojinin, Peter Burke (2014: 16)’ün tanımlamasıyla “... bir sızıntı...” olarak belirmesi tam da bu döneme denk düşmektedir. Savaş sonrası sosyal bilimsel iklimin hem tarih hem de sosyoloji disiplini içerisinde yarattığı iç-sorgulamalar bir sinerji yaratarak, 19. Yüzyılın ayrık atmosferinin tersine iki disiplinin birbiriyle ilişki kurmasını sağlamış ve tarihsel sosyoloji gibi bir disiplinler arası alan filizlenmiştir. Tarih disiplini 20. Yüzyılın ortalarından itibaren, 19. Yüzyılda ana akım haline gelen Rankeci anlayışla* hesaplaşma ihtiyacı duyan yeni oluşumların etkisi altına girmiş, sosyoloji ise savaş sonrası yükselen alan araştırmalarına dayalı sosyoloji anlayışını zayıflatma ve 19. Yüzyıl klasik sosyoloji anlayışını hem canlandırma hem de aşma motivasyonuna sahip bir tazelenme süreci yaşamaya başlamıştır. Tarih disiplini içerisinde 19. Yüzyıl tarihçiliğini eleştiriye tabi tutan ve yeni bir tarih anlayışına kaynaklık eden oluşum, 1929’da Lucien Febvre ve Marc Bloch tarafından kurulan Annales Okulu olmuştur. Sosyoloji disiplini ise Wright Mills, Charles Tilly, Barrington Moore, Immanuel Wallerstein gibi sosyologlar aracılığıyla yeni sosyoloji yaklaşımlarının gelişimi çabalarına sahne olmuştur. Tarih ve sosyoloji disiplinleri içerisinde ortaya çıkan bu taze nefesler, iki disiplin arasındaki 19. Yüzyıl ‘sınır savaşları’ nun yol açtığı soğukluğun yumuşatılmasına yönelik bir vizyonu temsil etmişler, bir anlamda “... tarih ve sosyoloji arasındaki yeni bir senteze katkıda bulunmuşlardır” (Özdalga, 2011: 26-27). İki disiplinin yukarıda sayılan okullar ve isimler aracılığıyla nasıl bir iç-sorgulama süreci yaşadıklarına bakmak, birbirlerine 20. Yüzyılın ortalarından itibaren neden daha fazla yaklaştıklarını, dolayısıyla tarihsel sosyoloji gibi bir alanın neden ortaya çıktığını da açıklar mahiyettedir.

Kurulduğu 1929 yılından itibaren Annales Okulu kendisini, 19. Yüzyıl’da “... Batı’nın en saygın tarihçisi...” (Burke, 2014: 5) olarak kabul edilen Leopold Von Ranke’nin çerçevesini çizdiği tarihçilik anlayışının -tabiri caizse- reddiyesi üzerine konumlandırmıştır. Ranke, yaşadığı dönem içerisinde tarih disiplinini modern bir anlayış çerçevesinde olgusal ve beslendiği Alman geleneği paralelinde siyaset merkezli olarak dizayn etmiş bir Alman tarihçidir. Tarih disiplinini pozitivist ilkeler çerçevesinde yapılandırarak 19. Yüzyıl tarihçiliğine temel biçimini vermiştir. Ranke’nin tarihi tek tek olaylar ve bu olayların birbiri arasındaki neden-sonuç ilişkileri olarak kurgulaması; bunun yanında tarihsel bilgiyi savaşlar, antlaşmalar ve büyük adamların iradesi ile sınırlaması 19. Yüzyıl tarihçiliğinin de temel karakteri olmuştur. Annales Okulu’nun Rankeci tarih anlayışına getirdiği eleştiriler de bu bağlamda şekillenmiştir. Annales Okulu, hem olgu merkezli ve kuramlara mesafeli hem de siyasi tarihe odaklı bir anlayışın ‘eksik bir tarih anlayışı’ olduğunu savunmuştur. Okul üyeleri, tek tek olayların birbirlerine bağlantılandırılmaları nedeniyle anlattığı olduğunu düşündükleri tarihçilik anlayışı yerine, olguların genel bir çerçeve etrafında anlamlandırılmasına dayanan, problem merkezli ve dolayısıyla açıklayıcı bir yöntemi savunmuşlardır. Ayrıca tarihsel bilginin büyük adamların kararları ile özdeş, savaşlar ve antlaşmalarla sınırlı bir gerçeklik olarak değil, “... insan faaliyetlerinin tamamına eğilen...”(Erdem, 2008: 50) ve toplumsal alanda üretilen bir gerçeklik olarak çözümlenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu ise sıradan insan ile günlük yaşantıyı Annales tarihçiliğinin konularından biri haline getirmiştir.

* Bir sonraki paragrafta ayrıntılı olarak değinilecek Rankeci tarih anlayışı, 1795-1886 yılları arasında Almanya’da yaşamış olan Leopold Von Ranke’nin ilkelerini oluşturduğu tarihçilik anlayışıdır.

Annales Okulu'nun geleneksel tarihçiliğe yönelttiği söz konusu iki eleştiri ve yerine önerdiği, hem yöntem hem de diğer sosyal bilim disiplinleri ile ilişkilendirme açısından yeni bir dönemi temsil etmektedir. Yöntemsel açıdan, Annales Okulu "... tarih yalnızca farklı, özel olan, hiç görülmemiş, yani iki defa görülemeyecek olan değildir, tekrarlanan ve düzenli olanla birlikte yaşamaktadır." (Braudel, 1992: 110) yaklaşımı ile, 20. Yüzyılın ortalarından bizi sesleyen C. Wright Mills (2000: 236)'in geleneksel tarihçiliğe yönelttiği "... bazı tarihçiler düpedüz olgular üzerinde durmakta ve 'yorumlama' işinden kaçınmakta..." eleştirilerine öncesinde verilen bir karşılıktır. Bunun yanında Annales Okulu'nun 15 Ocak 1929'da çıkardığı derginin ilk sayısında "... ekonomik ve toplumsal tarih incelemeleri alanında yön tayin eden bir dergi kurmak istiyoruz." (Burke, 2014: 48) açıklamasıyla sosyal'i kendi için bir araştırma alanı olarak gördüğünü deklare etmesi ve bu yaklaşımla yaptığı çalışmalar, toplumsal tarihinin tarih disiplininin önemli bir konusu haline gelmesini sağlamıştır. Bu noktada söylenmesi gereken şey, Annales Okulu'nun kurama verdiği değer ve bütüncül bir bilgiye erişme çabası içerisinde diğer sosyal bilim disiplinleri ile yakın bir temas kurduğudur. Nitekim okulun çıkardığı derginin yayın kurulu sadece tarihçilerden oluşmamış, sosyologlar, siyaset bilimciler, iktisatçılar da kurul içerisinde yer almışlardır. Konumuz açısından bizi ilgilendiren, sosyolojinin kurulduğu 19. Yüzyıldan itibaren sosyal'e dair değişim ilkeleri ve yapısal özellikleri saptama kaygısıyla kendisini kuramsal bir yapıda inşa etmiş olmasıdır. Sosyolojinin hem genellemelere verdiği ağırlık hem de Annales Okulunun tarihçilik anlayışının topluma verdiği önem, Annales tarihçilerinin sosyoloji disiplini ile daha yakın bir ilişki kurmasını sağlamıştır.

C. Wright Mills, Charles Tilly, Barrington Moore, Immanuel Wallerstein gibi sosyologlar ise savaş sonrası Amerikan sosyoloji anlayışının temelini oluşturan ve genel olarak sosyolojinin ana akımı haline gelen alan araştırmalarının hâkimiyetine karşı duydukları rahatsızlığı, dile getirdikleri yöntem içerikli tartışmalarla ortaya koymuşlardır. Alan araştırmalarına dair yaptıkları eleştiri; "... çoğu kez durgun ya da sınırlı bir ortama ilişkin kısa dönemli çalışmalar..." (Mills, 2000: 244) olmalarıdır. Eleştirilere daha detaylı olarak bakılacak olursa esas mesele alan araştırmalarına dayalı Amerikan sosyoloji anlayışının, sosyoloji disiplini içerisindeki "... tarihsel yönelimi ve duyarlılıkları kısmen gölgede bırakmasıdır." (Skocpol, 2011: 3). Tarihsel bilginin kullanılmaması yapılan kuramsal çalışmalara da sirayet etmiş ve Philip Abrams'ın tanımlamasıyla bir 'a-historik historisizm*' gündeme gelmiş, tarih sadece zenginleştirici bir arka plan olarak kullanılmıştır. Bu konuda özellikle Talcott Parsons'un yapısalcılık çerçevesinde ortaya koyduğu kavram ve kategoriler eleştiriye tabi tutulmuştur. Mills'e göre, Parsons'un anlayışı "... zamana ve mekana aldırmaşızın toplumsal yaşamın bütün yanlarının aynı evrensel teorik terimlerle sınıflandırılıp açıklanabildiği bir soyut kategoriler ağını ortaya çıkarmıştır." (Skocpol, 2011: 4). Abrams ise daha üst perdeden bir eleştiriyle Amerika merkezli olarak ortaya çıkan yapısalcılığın kurucusu Parsons'un, "... tarihi sosyolojiden uzaklaştırmak bir yana, yeni referans çerçevesi içinde canlı canlı gömdüğünü..." (Özdalga, 2011: 28) söylemiştir. Bu saptamalar sosyolojinin tarihsel verileri yeteri kadar kullanmadan ulaştığı genellemeci tavra bir eleştiridir. Nitekim Braudel (1992: 105), "... sosyolog tıpkı filozoflar gibi tarihin tam olarak ve bir kerede ebediyete kadar geçerli kural ve yöntemlere tabi bir disiplin olduğunu düşünme eğilimindedir..." derken, her bir tarihsel dönemin kendi koşulları içerisindeki özgünlüğünü ıskalayan, tarihsel olgulara yeteri kadar yer vermeyen bu eksik genellemeci bakışı sorgulamıştır. Tüm bu eleştiriler var olan sosyoloji anlayışının aşılması eğilimini güçlendirmiştir.

Bu bağlamda yukarıda adı anılan sosyologlar toplumsal alanın 'şimdi' sinin tam olarak açıklanabilmesi için geçmişinin de ele alınmasını, dolayısıyla tarihsel veriye daha fazla başvurunun bir gereklilik olduğunu savunmuşlardır. Bu yaklaşım, sosyolojinin kurucusu Auguste Comte'un 'bir insanlık dini' olarak ilan ettiği ve pozitivist bir algıyla bilimlerin tasnifinde en son, dolayısıyla en ileri aşamaya koyduğu sosyolojinin geleneksel algısından kopuşunu da beraberinde getirmiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyologlar, toplumların açıklanabilmesi noktasında tarih disiplini ile geçmişe göre daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu çerçevede Braudel (1985: 79)'in "... sosyal bilimler... belki düşünce yapısından, belki içgüdüsel olarak, hatta belki de eğitimlerinden ötürü, tarihsel açıklamayı her zaman bir kenara atmak eğilimindedirler" eleştirisini destekler bir ses vermişlerdir. Nitekim Mills (2000: 240)'in "... toplumbilim adını taşıyabilecek değerlerde olan bir toplumbilim, "tarihsel toplumbilim..." niteliğini de taşımak durumundadır" sözleri bu noktada anlamlıdır.

2. Tarihsel Sosyolojinin Kaynağı Olarak Braudel

Tarih ve sosyoloji disiplinlerinin birbirine yaklaşması gerektiği fikri ve bu fikrin savunucularının her iki disiplin içerisinde 1950'lerden itibaren çoğalması, Annales Okulu'nu ama özelden Fernand Braudel'i önemli kılmaktadır. Çünkü Annales Okulu'nun 2. Kuşak temsilcisi olarak Braudel, kaleme aldığı 'Tarih ve

* A-historik historisizm terimi, Türkçe'ye tarihsel olmayan tarihçilik anlayışı olarak çevrilebilir. Bu terim, Mills'in sözleriyle tarihin 'hakiki' olarak değil, 'ritüel' olarak, yani derinlemesine değil, yüzeysel olarak kullanımını ifade etmektedir. Bkz. C. Wright Mills (2000). *Toplumbilimsel Düşün*, İstanbul: Der Yayınları.

Toplumsal Bilimler: Uzun Süre' ve 'Tarih ve Sosyoloji' gibi makaleleriyle hem iki disiplin arasındaki ilişki üzerine 'ayrıca' eğilmiş hem de ileri sürdüğü fikirlerle çağdaş ve sonraki kuşak tarihçi ve sosyologları etkilemiş bir isimdir. Denilebilir ki, özellikle Annales Okulu'nun başına geçtiği 1956 yılından itibaren Braudel, tarih ve sosyolojinin birbirine yakınlaşması gerektiğini okul ve genel olarak tarih disiplini içerisinde ısrarla savunmuş bir tarihçidir. Bu ısrar, "... sosyoloji bugünün tarihidir, tarih de geçmişin sosyolojisidir." (Ergut ve Uysal, 2012: 13) düzeyine gelmiş; ancak bu düzeyi aşip kendisinin de tartışmalı ve iddialı bir cümle olduğunu kabul ettiği "... iki disiplinin aynı kumaşın tersi ve yüzü değil de bu kumaşın ipliklerinin tüm kalınlığı itibariyle bizzat kendi..." (Braudel, 1992: 113) oldukları noktasına evrilmiştir. Çünkü tarihçiye göre tarih ve sosyolojinin üzerinde çalıştıkları konu ortaktır: Toplum. Dolayısıyla bu yaklaşımı, Braudel'in 19. Yüzyıl sosyal bilimlerin anlayışının sun'u olduğunu düşündüğü sınırları üzerine yaptığı bir eleştiri olarak okumak mümkündür. Ancak sınırların varlığı, Braudel'i tarih ve sosyoloji disiplinlerinin aynı'lığı düşüncesinden iki disiplin arasında kurulması gereken işbirliği noktasına geri çekmiştir. Bu bağlamda Braudel'in düşünceleri, söz konusu işbirliğinin heyecanlı bir savunusu olarak görülebilir.

Braudel iki disiplin ve aralarındaki olan/olması gereken ilişki ile ilgili fikirlerini zaman algısı üzerine oturtmuştur. Bu nedenle önce tarihçinin zamanı ele alış biçimini sorgulamak gerekmektedir. Braudel (1992: 125)'e göre zaman; "... evreni yarattığı söylenen matematik tanrı gibi olan, insanların dışında, iktisatçıların diyecekleri gibi dışsal..." bir gerçekliktir. Sahip olduğu kuşatıcılıkla tabir-i caizse kendisini her daim hissettiren zaman, "... hayatı sürekli olarak sürükleyen, alevleri söndüren ve yeniden parlatan..." (Braudel, 1992: 112) bir devinimi kendi içerisinde taşımaktadır. Dolayısıyla Braudel'e göre, geçmiş ve şimdi arasında keskin sınırların olduğu bir gerçeklik olarak değil, geçişkenlik içeren bir süreklilik olarak ele alınmalıdır. Bu süreklilik ve geçişkenlik birbirine kayıtlanmış bir dün ve bugünü işaret etmektedir. Nitekim Braudel (1985: 81)'in "... geçmiş ve şimdiki zaman birbirlerini aydınlatırlar." sözü bu bağlamda okunmalıdır.

Braudel'in zaman algısı, onu keskin sınırlarla belirleyen anlayışın ötesinde bir esneklik taşımaktadır. Bu esneklik Braudel'i tarih ve sosyoloji disiplinlerine dair ön kabullerden farklı noktalara taşımıştır. Öncelikle Braudel (1985: 82) 19. Yüzyıl tarihçiliğinin geçmişle özdeş anlayışını eleştirerek, "...tarih geçmişin ve bugünün incelenmesidir." sözünden hareketle güncelin kapılarının tarihe açık olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan Amerikan sosyoloji anlayışının uygulamalı ya da kuramsal çalışmaları ile geçmişe koyduğu mesafeye, "... her şeyin içinde yandığı güncelin ateşinde yanmak istemeyen..." (Braudel, 1992: 114) malzemenin de sosyolojinin ilgi alanına dahil olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Bu bağlamda tarihin sadece geçmişin bilimi olmak yerine, geçmişin devamı olarak şimdikiyi, sosyolojinin ise sadece şimdikiyi çözümlenmek yerine, şimdinin kaynağı olarak geçmişin ıskalalamaması gerektiğini dile getirmiştir. Söz konusu yaklaşım, tarihçi için sonsuz bir geçmiş içerisinde kalma sınırlılığını ortadan kaldıracak, sosyoloğa ise yaşanan sorunlara daha köklü ve geçerli çözümler üretebilme imkânı tanyacaktır. Zamanın sürekliliği ve geçişkenliği üzerinden geçmiş ile şimdi arasında Braudel tarafından kurulan bu bağ, tarih ve sosyoloji disiplinlerinin birbirini tamamlayıcı bir işlev yüklenmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu tamamlayıcılıkla Braudel, canlı bir organizma olarak süreklilik arz eden toplumun bütüncül bir biçimde açıklanmasının mümkün hale geleceğini düşünmüştür.

Braudel'in zaman algısı, 19. Yüzyıl sosyal bilimlerinin benimsediği pozitivist-ilerlemeci anlayışın tekdüzeliğinin bir eleştirisini de içerisinde barındırmaktadır. Braudel'e göre her şeyi 'objektif' olarak kuşatan bir zaman vardır. Ancak "... zihnimizin yarattığı olan..." (Braudel, 1992: 85) farklı zaman düzlemleri ile yaşanmış ya da yaşanan çok katmanlı olarak ele almak mümkündür. Dolayısıyla Braudel meydana getirdiği Üç Katmanlı Zaman kurgusu ile objektif zamandan kopuk olmadığını düşündüğü; ancak onu tek boyutlu olarak ele almayan bir model yaratmıştır. Braudel'e göre bu model, içerdiği birbirine bağlı üç farklı zaman parçası ile yaşanmış ve yaşanana daha geniş bir perspektiften bakmayı mümkün kılmaktadır. *Kısa, konjonktürel ve uzun zamanın* oluşturduğu bu kurguyu tarih ve sosyoloji disiplinlerinin birbiriyle ilişkilendirme süreçleri açısından daha ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir.

Braudel'in bir yöntem önerisi olarak da değerlendirilebilecek 3 Katmanlı Zaman'ında ilk ve en üst katmanı *kısa zaman* oluşturmaktadır. Bu katmanda -adı üzerinde- kısa süreler içerisinde olup biten olaylar dizilidir. Bir anda patlayıp sönen gelişmelerin katmanı olarak *kısa zaman*, her bir olayın adeta domino etkisiyle yerini bir diğerine bıraktığı dar bir süre bandına sahiptir. *Konjonktürel zaman* ise gelişmelerin daha uzun süreler dâhilinde ele alındığı ikinci katmanı oluşturmaktadır. *Orta katman* da denilen *konjonktürel zamanda* söz konusu olan "... onar, yirmişer veya elliser yıllık bölümlerdir" (Braudel, 1985: 71). Yaşananın bu uzunluktaki zaman parçaları içerisinde ele alınması daha kalıcı olan izlerin takip edilerek dönemsel ölçekli açıklamaların yapılmasına imkân vermektedir. *Uzun zaman* ise bu kurgunun en alt katmanıdır. Sahip olduğu süre yatağı açısından bakıldığında *kısa ve konjonktürel zamana* göre en geniş parçayı oluşturmaktadır. Braudel'in deyişi ile *uzun zaman* "...asırları kucaklayarak çalışır" (Yazan, 1991: 115). Yüzyıllara yayılan genişliği *uzun zamanı* yaşanmışa dair malzemenin en zengin olduğu katman haline getirmiştir. Dolayısıyla

izleri yüzyıllar geçmesine karşın silinmemiş malzeme üzerinden yapılan derinlemesine açıklamaları içermektedir.

Kurguladığı zaman modeli içerisinde Braudel –yukarıda görüldüğü gibi- birbirinden farklı sürelere sahip üç zaman parçasına yer verir. Bu parçalar sadece süreleri ile değil, şimdiye göre konumları ile de farklılık göstermektedir. *Kısa zaman* katmanlar içerisinde şimdiye en yakın, *uzun zaman* ise en uzak noktadadır. Ancak kurgu içerisinde "...birbirleriyle dayanışma içindedirler" (Braudel, 1992: 124). Bu 'objektif' zamanın sahip olduğu bütünlüğün, zamanlardan birini ele almanın hepsini ele almayı gerekli kılmasıyla ilgilidir. Böylece toplumsala dair daha geçerli ve kapsamlı bir bilginin ortaya çıkması mümkün olacaktır. "...An ile uzun dönem arasındaki bu canlı, derin ve sürekli karşıtlık..." (Braudel, 1985: 71) toplumsal gerçeğin de temel unsurunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda şimdiye en yakın *kısa zamandan* en uzak nokta olan *uzun zamana* doğru sıralanan katmanlar aracılığıyla Braudel, şimdide gerçekleşen bir toplumsal olayın on yıllara ve yüzyıllara geri giden izlerinin ve köklerinin ortaya çıkarılması gibi bir perspektife sahip olmuştur. Hem tarihin hem de sosyolojinin çalıştığı alan olan toplum bu kurguyla tek başına ne sadece şimdisi ne de sadece yakın ya da uzak geçmişle ele alınmıştır.

Braudel'in toplumu birbiriyle bağlantılı üç düzlem içerisinde ele alması, onun tarih ve sosyoloji disiplinleri arasındaki işbirliğini sadece zamanın süreklilik ve geçişkenliği üzerine değil, Üç Katmanlı Zaman modeli üzerine de oturtmuş olduğunu göstermektedir. Nitekim Braudel (1992: 120)'e göre "... bu üç düzeyin her birine denk düşen bir tarih ve sosyoloji vardır". Bu bağlamda iki disiplinin üç katman içerisinde birbirlerine sunabileceği katkılar da bulunmaktadır. Her bir katman üzerinden belirtmek gerekirse: *Kısa zaman* içerisinde, art arda ortaya çıkan gelişmelerin tarihsel belleğe kaydedilmesiyle sosyoloji veri elde ederken, sosyoloji ile ilişkisi içerisinde tarih güncel olana; yani şimdiye yaklaşacaktır. *Konjonktürel zamanda* sosyoloji, tarihsel dönemlerin izini sürerek toplumsal gelişmeler konusunda daha sağlıklı bir bakış açısına sahip olurken, tarih ise sosyolojinin bünyesindeki genel çerçeveler aracılığıyla tek tek olayları birbirine zincirlemek alışkanlığından geri adım atıp daha geniş bir perspektif elde edecektir. *Uzun zamanda* ise yüzyıllara yayılan gelişmelerin izinin sürülmesi ile her iki disiplinin tekrarlanması; yani toplumsala dair karakteristikleri bir arada daha kolay yakalamaları mümkün olacaktır. Tüm bunlardan yola çıkarak Braudel (1992: 113)'in vardığı sonuç ise, "...sosyoloji ve tarihin sıklıkla birleştikleri, birbirlerini tamamladıkları ve karıştıklarını inkâr etmenin mümkün olmadığı..." noktasıdır.

Sonuç Yerine

Braudel zaman algısı ve kurgusu ile tarih ve sosyoloji disiplinlerinin yakın bir işbirliği içerisinde çalışmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. İki disiplin içerisindeki geleneksel eğilimlerin varlıklarını günümüzde de devam ettirdikleri göz önünde bulundurulursa, Braudel'in tarih ve sosyolojinin kendi içlerinde yaşaması gerektiğini düşündüğü dönüşümü birbirleri ile etkileşimleri üzerinden mümkün gördüğü söylenebilir. Bu noktada Braudel'in eleştirileri sadece içerisinde bulunduğu tarih disiplinine değil, sosyoloji disiplinine de yönelik olmuştur. 19. Yüzyıl sosyoloji anlayışının toplumsal yapı çözümlemelerinde tarihsel veriden yararlanarak model ürettiği bilinmektedir. Ancak dönem sosyologlarının zamanın ruhuyla tarih disiplinine mesafeli yaklaştıkları da bilinmektedir. Bu mesafe, üretilen modellerin 20. Yüzyılın ortalarından itibaren 'ihtiyaca cevap vermemesi' nedeniyle disiplin içerisinde sorgulanmış ve geçerliliği olan kuramlar üretilebilmesi için tarihsel verinin daha fazla içselleştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Amerika merkezli uygulamalı sosyoloji geleneğinin bu dönemde eleştiriye tabi tutulmasının altında sosyolojinin genel kabullerinin yara almış olmasının da etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla hem kuramsal çalışmaların yapıldığı makro sosyolojide hem de alan araştırmalarının yapıldığı mikro sosyolojide tarihsel bilgiyle iletişime geçilmesi gerektiğinin vurgulanması bu yetersizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik bir çabadır. Braudel'in sosyolojinin iki dönemine yönelttiği eleştirilerin temelinde 'tarihe olan mesafesi' nin olması, sosyolojinin dönemsel ihtiyaçları ile de örtüşmüştür.

Bu çerçevede Braudel'in sosyoloji disiplinine yönelttiği eleştiriler, zaman algısı ve Üç Katmanlı Zaman kurgusu sosyologların tarih disiplini ile daha yakın bir ilişkilene kurmasını kolaylaştırmış ve teşvik etmiştir. Nitekim 1950'lerden itibaren tarih ve sosyoloji disiplinlerinin kendi içinde yaşadıkları sorgulamalarla sınırlarını esnetmeleri, 1980'lerde varlığı akademik çevrelerde de tanınan tarihsel sosyoloji gibi bir disiplinler arası alanın oluşumunu sağlamıştır. Braudel tarihsel sosyolojinin gelişim sürecinde ismi anılan bir tarihçidir. Özellikle Üç Katmanlı Zaman kurgusu içerisinde *uzun zamana* ve içerisindeki malzemeye verdiği değer, tarih disiplininin kapılarını kuramsal çalışmalara açarken, sosyoloji disiplininin kalıcı ve tekrar eden malzeme üzerinden daha geçerli toplumsal yapı analizleri ve modeller üretmesi çabasının da zeminini oluşturmuştur. Bu nedenle dile getirdiklerine hem tarihçiler hem de sosyologlar tarafından kulak verilmesi, iki disiplin arasındaki işbirliği alanlarının genişlemesine imkân tanıyacağı gibi, tarihsel sosyolojinin de olgunlaşmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- BRAUDEL, Fernand (1992). "Tarih ve Sosyoloji", *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 105-130.
- BRAUDEL, Fernand (1985). "Tarih ve Toplumsal Bilimler: Uzun Dönem", çev. Deniz Erksan, *Tarih ve Tarihçi: Annales Okulu İzinde*, der. Ali Boratav, Alan Yayıncılık, İstanbul, s. 69-96.
- BRAUDEL, Fernand (1992). "Tarih ve Toplumsal Bilimler: Uzun Süre", *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, s. 51-92.
- BURKE, Peter (2014). *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, 6. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BURKE, Peter (2014). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, 4. Basım, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- CARR, Edward Hallett (1999). *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, 5. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERGUT, Ferdan (2011). "Tarihi Sosyal Bilimselleştirmek; Sosyal Bilimleri Tarihselleştirmek", *Tarihsel Sosyoloji*, ed. Elisabeth Özdalga, 3. Basım, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, s. 209-227.
- ERGUT, Ferdan ve UYSAL, Ayşen (2012). *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar*, der. Ferdan Ergut-Ayşen Uysal, 2. Basım, Ankara: Dipnot Yayınları.
- GENÇ, Mehmet (2011). "Tarihsel Sosyoloji Üzerine", *Tarihsel Sosyoloji*, ed. Elisabeth Özdalga, 3. Basım, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, s. 69-105.
- GULBENKİAN KOMİSYONU (1996). *Sosyal Bilimleri Açın*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis Yayınları.
- MİLLS, C. Wright (2000). *Toplumbilimsel Düşün*, çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖZDALGA, Elisabeth (2011). "Bir Tasavvur ve Uсталık Olarak Tarihsel Sosyoloji", *Tarihsel Sosyoloji*, ed. Elisabeth Özdalga, 3. Basım, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, Ankara, s. 9-68.
- SÖNMEZ, Erdem (2008). *Annales Okulu ve Türkiye'de Tarih Yazımı*, İstanbul: Daktylos Yayınevi.
- SKOCPOL, Theda (2011). "Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi", *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, çev. Ahmet Fethi, ed. Theda Skocpol, 3. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 1-24.
- YAZAN MERİÇ, Ümid (1991). "Braudel'e Göre Tarih ve Sosyoloji", *Tarih ve Sosyoloji Semineri: 28-29 Mayıs 1990 Bildiriler*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s. 103-120.